

Belang produktiemilieu wordt overschat

Wat zijn de ontwikkelingsmogelijkheden van een gebied? Rond deze vraag organiseerde het Koninklijk Nederlandse Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) op 8 oktober jl. een congres 'Regionale potenties'. Het congres bood voldoende aanknopingspunten voor een aantal bespiegelingen over het regionaal beleid in Nederland.

THIJS PENNINK *

Maar al te vaak wordt het begrip regionale potentie verengd tot of verward met de aantrekkingskracht van een regio op, bij voorkeur buitenlandse, ondernemingen. Daarmee doemt bij velen het beeld op van de rondreizende burgemeester met geopolitiek geïnspireerde kaarten, waaruit moet blijken dat de betrokken plaats het centrum van handelend Europa is. Ook de onderzoeken naar ontwikkelingsmogelijkheden van regio's ademen vaak deze sfeer uit.

Schaal

Voor de regio moeten heel andere normen gelden dan voor de Randstad. Uit het betoog van Boeckhout¹ bleek dat een beleid

dat gericht is op de Randstedelijke ontwikkeling niet toepasbaar is bij regionaal ontwikkelingsbeleid. Hoewel dit lijkt op het in-trappen van een open deur, is het goed om nog eens vast te stellen dat de Randstedelijke ontwikkeling zich op een totaal ander schaalniveau voltrekt dan die van de regio's. De discussie rond de beperkte regionale invulling in de Notitie Ruimtelijke Perspectieven kan mede in dit licht worden gezien. De

Overheden op alle niveaus en binnen elke sector gaan meer 'marktgericht' denken. Het eigen produkt, wat het ook voorstelt, moet verkocht worden. Maar gaat het niet allemaal wat snel? Wordt marktgerichtheid niet verward met aanbieders- of bedrijfsgerichtheid? Kan een vanouds plannende overheid zich wel ineens bewegen op het traditionele terrein van privé-ondernemingen?

KEES VAN DER MEULEN *

Op bovenstaande vragen kan het antwoord nog lang niet gegeven worden. Het 25-jarig Planologisch en Demografisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam heeft met haar jubileumcongres 'Tussen Plan en Markt' niettemin een moedige poging gewaagd om enig licht op deze zaken te werpen. En dan nog wel op het terrein van de ruimtelijke ordening, dat toch als 'planmatig' bekend staat.

De ondertitel van het congres luidde daarom ook: 'naar een marktgerichte ruimtelijke ordening?' Deze vraag veronderstelt min of meer dat de ruimtelijke ordening tot dusver niet of weinig op de markt georiënteerd was. In zijn slotrede op het congres beweert prof. dr. J. Buit echter dat de ruimtelijke ordening wel degelijk altijd al marktgericht is geweest.

Tussen plan en markt

Dit is uiteraard afhankelijk van de definitie van marktgerichtheid. Het kan worden opgevat als 'het spel der vrije marktkrachten z'n gang laten gaan'. Aldus opgevat is marktgerichte ruimtelijke ordening in feite onmogelijk: de ruimtelijke ordening is juist nodig omdat de vrije markt kennelijk niet zelf de meest gewenste orde aanbrengt.

Behoeft

Daarnaast wordt de term 'marktgerichte ruimtelijke ordening' gebruikt in de zin van 'voldoen aan de vraag op de markt'. In deze betekenis moet de ruimtelijke ordening, wil zij marktgericht zijn, voorwaarden scheppen zodanig dat de situering van het aanbod (huizen, wegen, recreatieparken etc.) afgestemd is op de behoeften van de vragers op de markt.

De ruimtelijke ordening is altijd al uitgegaan van een zo goed mogelijke situering van het

notitie kan worden beschouwd als de ruimtelijke bouwsteen om de concurrentiepositie van Nederland in het internationale economische krachtenveld te handhaven. De Randstad is de 'motor' en de regio is daarvan 'slechts' de afgeleide. Is dan alleen de Randstad, om in de juiste termen te blijven 'hi-tech' en de regio slechts de achtergebleven stoommachine?

Bestaand

Een dergelijke centrum-periferie benadering lijkt echter weinig productief. Zowel de Randstad als de regio's hebben hun specifieke kenmerken en ontwikkelingskansen, maar ze moeten samen worden beschouwd als één *urban field*.

Prof. dr. Wever² sluit hierbij aan door uit te gaan van de stelling dat de potenties van een regio primair bepaald worden door de ontwikkelingsmogelijkheden van *bestaande bedrijven*. Wever: 'Waarschijnlijk veronderstellen wij in de geografie iets te gemakkelijk dat er een verband bestaat tussen de vestigingsplaats van een onderneming en het behaalde bedrijfsresultaat.

Uit onderzoek van Wever blijkt dat de veronderstelling dat de kwaliteit en het perspectief van ondernemingen in sommige gebieden als gevolg van het daar aanwezige produktiemilieu gunstiger is dan elders, lang niet altijd opgaat. Belangwekkend is in dit verband zijn conclusie dat het minder grote belang van het produktiemilieu perspectieven opent om via eigen initiatieven de regionale economie te stimuleren. Dit temeer omdat bij dergelijke initiatieven de nadruk veelal ligt op het bestaande bedrijfsleven. Eventuele tekorten in het produktiemilieu in traditionele zin, kunnen door de kwaliteit van het organiserende vermogen binnen een regio worden gecompenseerd. De ontwikkeling van een sterke regionale organisatie is derhalve noodzakelijk.

Het eigene

Vooruitblikkend op de 4e Nota kunnen we ons afvragen waarop het te formuleren regionaal beleid beoordeeld dient te worden. De regionale ontwikkelingsmogelijkheden - zo blijkt nu - zijn voor een belangrijk deel afhankelijk van de karakteristieken van het gebied en het reeds aanwezige bedrijfsleven. Beleidsmatig impliceert dit grote aandacht voor het eigene van een regio.

De verdere ontwikkeling van zo'n regio zal daarop moeten aansluiten. Dit betekent: geen prioriteit in het regionaal beleid voor het aantrekken van buitenlandse (hi-tech) ondernemingen, maar de erkenning van bijvoorbeeld de betekenis van Noord-Kennemerland of Het Gooi als hoogwaardige woongebieden voor topkader van in de Randstad gevestigde internationale ondernemingen. Een voorwaardescheppend beleid dat regio's de kansen biedt om de eigen, specifieke kwaliteiten uit te buiten en goede verbindingen met de economische motor, de Randstad, zijn hiervoor noodzakelijk.

* Redactie AGORA

1. Nederlands Economisch Instituut, Rotterdam
2. Geografisch Instituut, Katholieke Universiteit Nijmegen.

GEOMATICA

door JOS ZOMERPLAAG

Computer Aided Design

Computer Aided Design, kortweg CAD, is onder andere in de industrie in korte tijd bijzonder populair geworden. Maar ook op het gebied van de ruimtelijke ordening en gebouwde omgeving zijn de toepassingsmogelijkheden van het ontwerpen met behulp van de computer legio.

CAD stelt de gebruiker in staat om met behulp van een muis, een lichtpen, of andere speciale invoerapparatuur snel mooie plaatjes in te voeren in de computer en vervolgens allerlei bewerkingen op de tekeningen toe te passen. De mogelijkheden zijn in principe onbeperkt. Zonder volledigheid te willen nastreven heb ik geprobeerd enig inzicht te krijgen in de stand van zaken op dit moment. Daartoe las ik de ervaringen van Jos Sprangers, die zich met een PC-CAD-systeem bezighield¹ en sprak ik met de heer Liefing van de Dienst Ruimtelijke Ordening van de gemeente Amsterdam, die een mini-computer-CAD-systeem beheert.

Jos Sprangers onderzocht het CAD-systeem *AutoCad* op zijn bruikbaarheid in het wegontwerpproces zoals dat door de Rijkswaterstaat gehanteerd wordt. Zijn conclusie was dat *AutoCad* niet zonder meer in te zetten valt. Maar door de 'open' structuur van het programma is het wel mogelijk eigen applicaties te schrijven en deze in te voegen in het programma. Hij beveelt aan om door verder onderzoek de grenzen van de mogelijkheden te verkennen. Zijn studie toont aan dat bij het inzetten van een CAD-systeem in de planologie in ieder geval een flinke dosis zelfwerkzaamheid nodig is. De software is duidelijk niet geschreven voor geografische of planologische toepassingen. Het is te hopen dat de softwareproducenten ook voor micro-computergebruik eindelijk eens het gigantische braakliggende gebied van de Geomatica ontdekken.

Voor de grotere en dus ook veel duurdere systemen bestaat wel al het één en ander. De heer Liefing van DRO Amsterdam beheert een *Intergraph* systeem. De dienst heeft hier al twee jaar ervaring mee opgedaan. Nadat Amster-

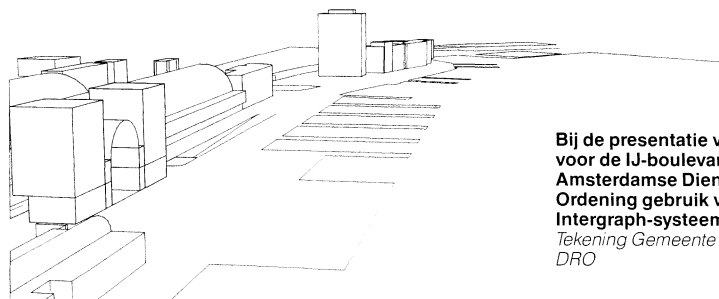
dam in gedigitaliseerde vorm in het systeem was ingevoerd, werd het gebruikt om er kaarten op allerlei niveaus mee te maken. Het bestand waarvan een kaart gebruikt wordt, bestaat uit verschillende 'lagen' die over elkaar gelegd worden. Er is bijvoorbeeld een laag 'straten', een laag 'woningen', maar ook een laag 'rioleringsbuizen' en 'telefooncellen'. Op die manier kunnen snel thematische kaarten worden geproduceerd. Generalisatie gebeurt deels door het weglaten van lagen en deels door het 'met de hand' weglaten van gegevens.

Wat het systeem zo bruikbaar maakt is de mogelijkheid om aan de ingevoerde objecten *labels* te hangen. Een vierkantje kan dus het label 'School, 320 kinderen, 17 leerkrachten, 530m², 3 etages' krijgen. Er kan geselecteerd worden op 'school', maar bijvoorbeeld ook op 'bouwhoogte'. Bevolkingskaarten zijn op dezelfde wijze te produceren. Het is tevens mogelijk nieuwe varianten in te voeren en deze door te rekenen op hun financiële en ruimtelijke consequenties. Bovendien kunnen, als de bouwhoogtes zijn ingevoerd, perspectieftekeningen vervaardigd worden vanuit elk denkbaar standpunt. Bij de presentatie van de plannen van de IJ-boulevard is hiervan al gebruik gemaakt.

Het systeem is goedkoper dan menselijke kaartenmakers. Dat betekent dat overheidsbezuinigingen op personeel als vanzelf leiden tot de aanschaf van een dergelijk systeem. Een voor de afgevoelde werknemers wrange bijkomstigheid is het feit dat de kaartenproductie van DRO er aanzienlijk op vooruit is gegaan.

De voorzichtige conclusie lijkt dat het wél mogelijk is een goed planologisch CAD-systeem te maken, als er maar genoeg vraag naar is. Bovendien moet een systeem langdurig op zijn bruikbaarheid getest worden voor het ingezet kan worden. Als u denkt een CAD-systeem te kennen dat eventueel geografisch inzetbaar is, schrijft u dan naar AGORA. En dat geldt natuurlijk ook voor de dames en heren softwareproducenten.....

1. J. Sprangers: 'AutoCAD' in het wegontwerp. Afstudeerscriptie aan de nationale Hogeschool voor het toerisme, verkeer en vervoer, sector planologie. Tilburg 1987.

Bij de presentatie van de plannen voor de IJ-boulevard maakte de Amsterdamse Dienst Ruimtelijke Ordening gebruik van het *Intergraph*-systeem. Tekening Gemeente Amsterdam, DRO

Tussen plan en markt

13 ►

aanbod ten opzichte van de behoeften. Hoe slecht dit soms in de praktijk gelukt mag zijn, het uitgangspunt van de ruimtelijke ordening is in deze zin altijd al marktgericht geweest. Daarbij moet de ruimtelijke ordening altijd meerdere belangen dienen, en gaat ze vanuit de *afzonderlijke sectoren* gezien niet altijd even marktgericht te werk.

Alle sectoren hun eigen gang laten gaan zonder 'overall'-structuur lijkt niet de oplossing. Vanuit de commerciële hoek pleitte drs. J.E.E. Smit van het Instituut voor het Midden- en Kleinbedrijf wel degelijk voor een door de overheid geschapen ruimtelijk kader waarbinnen de markt opereert.

Serius

Een echt marktgerichte ruimtelijke ordening behoort de belangen van alle partijen op de markt te dienen. De overheid heeft vooral de zorg voor een optimale bevrediging van de behoeften van de vragers. Volgens veel aanbieders heeft de ruimtelijke ordening deze taak veel te serieus opgevat. Een vorm waarin de partijen rekening met elkaar moeten houden is de al veel besproken 'public-private-partnership'. Ondanks de voordelen die het ontwikkelen van ruimtelijke plannen in een dergelijke samenwerking onmiskenbaar heeft, dient toch stilgestaan te worden bij een aantal gevaren die eraan kleven.

Belangrijkste gevaar is dat de overheid dermate betrokken raakt bij een ppp-project, dat de besluitvorming geïsoleerd plaatsvindt en dat collectieve doelen en negatieve spill-over effecten uit het oog verloren worden. Niet alleen voor de vragers op de markt is dit een gevaar: de totale markt is gebaat bij een goede ruimtelijke totaalstructuur. Samenhangend hiermee is het gevaar dat op deze wijze alleen economisch lucratieve projecten tot stand komen, die ook zonder overheidsbemoeienis en -geld wel van de grond gekomen waren. De overheid blijft dan met de onrendabele, maar sociaal gezien noodzakelijke projecten opgescheept.

In zijn slotrede noemde Buit een tweetal positieve aanbevelingen om dit gevaar te vermijden;

- in plaats van uitsluitend ppp's voor grote projecten dient en meer aandacht te komen voor kleinschalige en op behoud gerichte ppp's.

- analoog aan een milieu-effect-reportage moeten bij ppp's ruimtelijk-effect-rapportages verplicht gesteld worden.

Onder deze voorwaarden zijn ppp's aantrekkelijk genoeg om ermee door te gaan. Zij vormen een goede stimulans voor een grotere aanbieders-gerichtheid van de ruimtelijke ordening. Juist daarnaar wordt 'in de markt' gevraagd. Voor een echt goede marktgerichtheid dient de overheid wel de grotere structuren (en daarmee collectieve doelen en spill-over effecten) in de gaten te houden.